

Nehcü'l-Belâğa'da Hz. Muhammed (s.a.s.) Tasavvuru

The Imagine of Muhammad in Nahj al-Balagha

Dr. Öğr. Üyesi İsmail METİN

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü
Asst. Prof., Eskişehir Osmangazi University, Faculty of Theology, Depart. of Islamic History and Arts, Eskişehir, Türkiye.
dr.ismailmetin@gmail.com
 0000-0001-9456-0479

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received	Kabul Tarihi / Accepted	Yayın Tarihi / Published
30 Aralık / December 2021	16 Şubat / February 2022	15 Mart / March 2022

Atıf Bilgisi / Cite as:

Metin, İsmail. "Nehcü'l-Belâğa'da Hz. Muhammed (s.a.s.) Tasavvuru", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/1 (Mart 2022), 526-550.
<http://doi.org/1051702/esoguifd.1051359>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi /Eskişehir Osmangazi University, Faculty of Theology Bütün hakları saklıdır. / All right reserved. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/esoguifd>

CC BY-NC 4.0 This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

Etik Beyanı / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu, yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği ve bu araştırmanın desteklenmesi için herhangi bir dış fon almadıkları yazar tarafından beyan olunur / It is declared by the author that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study; that all the sources used have been properly cited; that no external funding was received in support of the research.

Nehcü'l-Belâğa'da Hz. Muhammed (s.a.s.) Tasavvuru

Öz ► Nehcü'l-Belâğa, Şerîf er-Radî (ö. 406/1016) tarafından yazıldığı kabul gören edebî eserlerden biridir. Bu kaynak, Hz. Ali'ye atfedilen hutbe, konuşma, vasiyet, mektup, emirname ve veciz sözleri ihtiva etmesi bakımından hem Sünnî hem de Şîî inanç kesimleri tarafından önemli görülmüştür. Hz. Ali'ye nispet edilen bu eserde siyasî, idarî, askerî, dinî, ahlakî ve daha pek çok konuda insanlara tavsiye ve uyarılarda bulunulmuştur. Bu eserde, çocukluktan itibaren Hz. Peygamber'in yanında büyümüş olan Hz. Ali'nin, Hz. Peygamber'e bakış açısı, onu örnek alması ve konuşmalarında ondan bahsetmesi önem kazanmaktadır. Özellikle Alevî telakki ile birlikte Hz. Ali ve Ehl-i Beyt'e dair özdeyişlerde Hz. Muhammed algısı açısından bu eser önemlidir. Bu makalede, "Nehcü'l-Belâğa'da Hz. Muhammed (s.a.s.) Tasavvuru" konusu ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Hz. Muhammed, Hz. Ali, Şerîf er-Radî, Nehcü'l-Belâğa, Tasavvur.

The Imagine of Muhammad in Nahj al-Balagha

Abstract ► The Nahj al-Balagha (Nahj al-Balāghah) is one of the literary books accepted to be written by Al-Sharîf al-Radî (406/1016). This work was considered important by both Sunni and Shiite groups in terms of containing the khutbah, speech, testament, letter, order and concise words, attributed to Hazrat Ali. In this work, which is attributed to Ali, advice and warnings were given to people on political, administrative, military, religious, moral and many other issues. In this work, growing up with the Prophet from childhood, Hazrat Ali taking the him as an example and mentioning him in his speeches gain importance. Especially with the Alevi view, in the sayings about Ali and Ahl al-Bayt, this work is important in terms of the perception of Muhammad. In this article, the subject of "Concept of the Prophet Muhammad (p.a.s.) in Nahj al-Balagha" is discussed.

Keywords: History of Islam, The Prophet Muhammad, Hazrat Ali, Al-Sharîf al-Radî, Nahj al-Balagha, Vision.

Giriş

Nehcü'l-Belâğa, Hz. Ali'nin hutbe, konuşma, vasiyet, mektup, emirname ve özlü sözlerinden oluştuğu iddia edilen önemli bir kaynaktır. Şerîf er-Radî'nin (ö. 406/1015) derlediği eserin birçok tahkikli basımı yapılarak eser üzerine birtakım şerhler yazılmıştır.¹ Eserin Türkçe çevirilerinin en önde geleni Abdülbaki Gölpınarlı'nın çevirisidir.² Bir diğer önemli Türkçe çeviri ise, Muhammed Abduh'un (1849-1905) şerhli yayımını esas alan ve bir mu'tezile kelâmcısı ve şair olan İbn Ebi'l-Hadîd'in şerhinden yararlanılarak yapılan "Hz. Ali Nehcü'l Belâğa"³ adıyla Adnan Demircan'ın

¹ *Nehcü'l-Belâğa*, Hazırlayan: Şerîf er-Radî, thk. ve şerh: Muhammed Abduh, (Beyrut: Müessesetü'l-Maârif 1410/1990). Bu eserin yanında önemli bir şerh de vardır: İbn Ebi'l-Hadîd (ö. 656/1258), Şerhu Nehci'l-Belâğa, Ta'lik: Hüseyin el A'lemî, (Beyrut: Müessesetü'l-A'lemî li'l-Matbûât 1415/1995).

² *Hazret-i Ali Nehcü'l-Belâğa: Hazret-i Ali'nin Hutbeleri, Vasiyetleri, Emirleri, Mektupları, Hikmet ve Vecizeleri*, Hazırlayan: Abdülbaki Gölpınarlı, (İstanbul: Derin Yayınları 2012).

³ *Hz. Ali Nehcü'l Belâğa*, (Hz. Ali'nin Konuşmaları, Mektupları ve Hikmetli Sözleri), Derleyen: Şerîf er-Radî, Çeviren: Adnan Demircan, (İstanbul: Beyan Yayınları 2019). Bu çalışmamızda, biz bu çeviriyi dikkate alarak, eserdeki Hz. Peygamber tasavvuru hakkında bilgi vermeye çalışacağız. Esere atıf yaparken kısaca "Nehcü'l-Belâğa" yazıp sayfa numarası vermekle yetineceğiz.

çevirisidir. Bunun yanında, bir heyet tarafından çevrilen başka bir eser de mevcuttur.⁴ Ayrıca, Arapça yayımlanan ve yazar olarak Ali b. Ebî Talib ismi gösterilen başka bir eser daha mevcuttur.⁵

Nehcü'l-Belâğa'da yer alan konuşmaların, hitabelerin ve görüşlerin Hz. Ali'ye (ö. 40/661) aitliği konusunda iki farklı görüş bulunmaktadır. Bu görüşlerden ilkinde göre, metin içeriği Hz. Ali'ye ait olamaz. Çünkü nâsih-mensûh, âm-m-hâss, muhkem-müteşabih gibi bazı kavramlar o dönem sonrasına ait kavramlardır. Ayrıca kitapta birtakım sahabeye yönelik bazı olumsuz ifadelerin bulunması, vâsi ve vasilikten söz edilmesi, bazı metinlerde ve kafiyelerde söz süsleme gibi edebi sanatlarla yer verilmesi, çeviri faaliyetleri sonrası ortaya çıkan “yarasa, tavus kuşu, karınca, çekirge” gibi canlıların tasviri gibi konular eserin Hz. Ali'ye aidiyeti hususunda kuşku uyandırmaktadır. Bunun yanında, eserin Şerif er-Radî'ye aidiyeti konusunda da tartışmalar bulunmaktadır.⁶ Kitabın eksiksiz bir şerhini ortaya koyan İbn Ebî'l-Hadîd ile hemen hemen bütün Şîa âlimleri sözlerin Hz. Ali'ye; bununla birlikte derlemenin ise Şerîf er-Radî'ye ait olduğu hususunda fikir birliği içindedir.⁷

Eserin tamamen Hz. Ali'ye ait olduğunu ileri süren bir görüş de bulunmaktadır. Kitabın içeriğinden ve bazı ifadelerden hareketle, metinlerin Hz. Ali'nin ağzından çıktığı gibi kaydedildiğini savunmanın tamamen doğru olduğunu kabul etmenin zorluğu yanında, kitabın tamamen uydurma veya Hz. Ali'nin görüş ve düşüncelerinden bağımsız oluşturulduğu düşüncesi de isabetli bir yaklaşım olamaz. Eserin hicrî 9.-10. yüzyıllarda yazıldığı göz önünde bulundurulduğunda, Hz. Ali'nin bizzat ağzından çıktığı şekliyle korunmasının oldukça zor olacağı dikkate alınmalıdır. Asıl olan bu tartışmalardan ziyade, yazın ve kültür hayatımızda eserin değerinin olması ve toplumsal etkiyi başarabilmesidir. M. Tayyip Okiç ise *Nehcü'l-Belâğa'nın* Hz. Ali'ye aitliği konusunda Şîilerin herhangi bir tereddütlerinin olmadığını ifade etmektedir. Okiç, eserde Hz. Ali'nin şan ve şerefine yakıştırılmayacak bazı sözlerin yer alışı ve diğer taraftan gerek esas ve gerek teknik yönden kabul edilemez hususların bulunduğu yönündeki düşünceleri ifade eden Sünnîlerin, bu eserin bütünüyle Hz. Ali'ye ait olamayacağını kabul ettiklerini belirtmektedir.⁸ Ayrıca, eserde Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer gibi bazı sahabîlerin eleştirilmesi ve bunun Hz. Ali gibi fesahat ve belâğatıyla tanınan bir kişinin ağzından çıkmasının mümkün olmayacak derecede edebi

⁴ *Nehcü'l Belâğa, Hz. Ali'nin Hutbeleri, Mektupları, Emirnameleri ve Kısa Sözlere*, çev., Beşir Işık, M. Vesim Taylan, Faruk Bozgöz, (Ankara: Birleşik Kitabevi 1990).

⁵ Ali b. Ebî Tâlib, *Nehcü'l-Belâğa*, (İstanbul: Karbon Kitaplar 2016).

⁶ *Nehcü'l-Belâğa*, 9-10.

⁷ İsmail Durmuş, “Nehcü'l-Belâğa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları 2006), 32/538.

⁸ M. Tayyip Okiç, “Kültürümüzde Ehl-i Beyt Sevgisi”. Hazreti Ali el-Murtaza. der. Ömer Menekşe. (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları 2006), 71.

üsluba aykırı bazı ifadelerin bulunması, bu eserde yer alan bilgilerin Hz. Ali adına uydurulduğu⁹ izlenimi de vermektedir.

Nehcü'l-Belâğa, her ne kadar Hz. Ali'ye nispet edilse de Hz. Ali'nin vefatından yüzyıllar sonra yazılması, içerik, üslup ve muhteva olarak farklı olması nedeniyle bunun doğru olmadığını düşünmekteyiz. Bunun yanında, Nehcü'l-Belâğa'nın herhangi bir hadis, tarih ya da fıkıh kitabı olmadığını da göz önünde bulundurmak gerekir. Bu eserin içinde bulunan metinlerin ve rivayetlerin sıhhati konusunda ise, bunların Şîlik duygusunun yönlendirmesiyle oluştuğunu ve bir kısmının sübjektif yorumlara dayalı türden rivayet olduğunu dikkate almak durumundayız. Aslında biz burada eserin Hz. Ali'ye aitliği konusundan ziyade, bu eserdeki Hz. Muhammed algısı üzerinde durmak istiyoruz.

Metinde geçen ifadelerin Hz. Ali'ye ait olup olmadığı tartışmaları bir yana, kitabın içeriğinin ve edebî kapasitesinin önemli hale geldiği görülmektedir. Çünkü Hz. Ali, İslam tasavvuf düşüncesini derinden etkilemiş bir sahâbîdir. Onun ilmi, ahlakı, zühd ve takvası, yani ibadet hayatına verdiği önem, sûfiler tarafından örnek alınmış ve bu gelenek halinde nesilden nesile devam edegelmiştir. Bu bağlamda gerek Âhî, Bektâşî dervişleri, gerekse diğer tarikat erbabınca Hz. Ali'ye “Şâh-ı Velâyet” ve “Sultânü'l-Evliyâ” lakapları uygun görülmüştür.¹⁰

İslam tarihinin en önemli şahsiyetlerinden biri olan Hz. Ali, Hz. Peygamber ile yakın akrabalığı, ilk Müslümanlardan olması, cesur ve fedakâr bir kahraman olmasının yanında, Hâşimoğulları kabilesinin Hz. Peygamber sonrası temsilcisi konumunda görülmüştür. Bu yüzden Hz. Ali'nin hayatı, şahsiyeti, kahramanlıkları, konuşmaları ve tavsiyeleri önem kazanmıştır. Kendisine nispet edilen Nehcü'l-Belâğa adlı eserdeki Hz. Peygamber vurgusu bu anlamda oldukça dikkate değer bir konudur.

1. Hz. Peygamber'le Yakınlığı

Hz. Ali (Alî b. Ebû Tâlib, ö. 40/661), inancı, ahlakı, cesaret ve korkusuzluğu, kahramanlığı, ibadet hayatı ve yöneticiliği ile Hz. Peygamber'in yanında büyümüş ve onu örnek almış bir kişidir. Bunun yanında, Hz. Peygamber; Hz. Ali'nin hem amca oğlu hem kayınpederi, eşi Hz. Fâtıma'nın babası ve çocukları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in de dedesidir. Aynı zamanda ilk Müslümanlardan olan Hz. Ali, hayatta iken daima Hz. Peygamber'in yanında olmuş ve pek çok defa övgüsüne mazhar olmuştur.

⁹ Avni Erdemir-Hasan Yerkazan, “Hadis Tarihinde ve Edebiyatımızda Hz. Ali'nin Vecizeleri”, *Mehmed Âsım Efendi ve Sünûhât-ı Haydariyye'si*, ed. Halil İbrahim Haksever (Ankara: Sonçağ Yayınları, 2019), 25.

¹⁰ Osman Eğri, “Kültürümüzde Ehl-i Beyt Sevgisi”, *Ehl-i Beyt Sevgisi*, der. Ömer Menekşe (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006), 41.

Hız. Peygamber'in amcası Ebû Tâlib'in oğlu olan Hz. Ali'nin, doğumu hakkında genel itibariyle kaynaklarda ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır. Bununla birlikte, annesi Fâtıma bt. Esed'in onu Kâbe'nin içinde dünyaya getirdiği nakledilmiştir.¹¹ Hz. Ali'nin hayatının çocukluk ve gençlik dönemlerine ilişkin olarak mübalağalı anlatımların yer aldığı Şiî kaynaklardaki bilgiler istisna edilirse, bu dönemlere ait pek fazla malumatın olmadığı görölmektedir. İslam'ı kabulü sonrası ile ilgili olarak kaynaklarda çok fazla rivayet bulunmaktadır.

Hız. Peygamber, amcası Ebû Talib'in ailevi durumunu ve geçim sıkıntısını bildiğinden, maddi yükünü azaltabileceği düşünceci ile ona yardım etmek istemiş ve Hz. Ali'yi himayesine almıştır.¹² Hz. Ali'nin, Hz. Peygamber'in himayesine girdiğinde 5-11 yaşları arasında olduğu rivayet edilmektedir. Hz. Ali'nin Müslüman olduğunda on yaşında olduğu belirtilir.¹³ Hz. Ali, çocukluğundan itibaren Hz. Peygamber'in yanında olmuş, onun terbiyesinde büyümüş, onun peygamberliğini ilk kabul edenlerden biri olarak vefatına kadar onun yanından ayrılmamıştır. Hz. Ali'nin ilk Müslüman erkek olup-olmadığı konusu, tarihçilerin farklı görüş belirttiği bir konudur. Vâkıdî, Hz. Hatice'den sonra "ilk Müslüman" olarak Hz. Ebû Bekir, Hz. Ali ve Zeyd b. Hârise'den hangisinin daha önce İslâm'a girdiği konusunda farklı görüşlerin bulunduğunu belirtmiştir.¹⁴ Hz. Peygamber'in hicretinde fedakârlığı, Hz. Fâtıma (r.ah) ile evliliği münasebetiyle Hz. Peygamber ile yakın akrabalık ilişkileri, Hasan ve Hüseyin'in babası olması Hz. Ali'nin önemli bir konumda olduğunu göstermektedir. Daha sonraki dönemlerde ise gazve ve seriyyelerde yararlılık ve kahramanlık göstermesi dolayısıyla Hz. Peygamber'in övgüsüne mazhar olması oldukça önemlidir.

Hız. Ali'nin yiğitliği, cesareti ve kahramanlığına birçok örnek verilebilir. Her şeyden önce Hz. Ali, Hz. Peygamber'in hicreti esnasında müşrikleri oyalamak için peygamberin yatağında yatarak¹⁵ büyük bir sorumluluk ve cesaret örneği sergilemiştir. Bunun yanında Hz. Ali, Tebuk Seferi (9/630) dışında bütün savaşlara iştirak etmiş ve kahramanlık sergilemiştir. Bedir Gazvesi'ne (2/624)

¹¹ el-Fâkihî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İşhâk el-Mekkî (ö.272/886), *Ahbârü Mekke fi Qadîmi'd-Dehri ve Hadîsihi*, nşr. Abdulmelik Abdullâh Dehîş, I-VI, (Beyrut: Dâru Hadar, 1414), 3/198.

¹² İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik b. Eyyüb el-Himyeri (218/833), *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, (Beyrut, 1391/1971), 1/263-264; Belâzürî, Ebû'l-Abbas Ahmed b. Yahyâ (279/892), *Ensâbü'l-Eşraf*, thk. Süheyl Zekkar-Riyâd Ziriklî, (Beyrut, 1417/1996), 2/346; Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir (310/922), *Târihu't-Taberî, Tarihi'l-Umem ve'l Müllük*, (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l İlmiyye, 1987), I/537; Zehebî, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osman (748/1348), *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, tahk. Beşar Avvad Ma'ruf, (Beyrut, 1996), 1/110; Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi (Hayati ve Faaliyeti)*, çev. Salih Tuğ, (İstanbul: İrfan Yay., 1990), I/66, 88.

¹³ İbn İşhâk, Ebû Abdillâh Muhammed b. İşhâk (ö. 151/768), *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I-II, thk. Ahmet Ferid el-Mezîdî, (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424/2004), 182.

¹⁴ İbn Sa'd, Ebû Abdillâh, Muhammed (230/844), *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, thk. Ali Muhammed Ömer, (Kahire: Mektebetü'l-İşhancî 1421/2001), 3/19-21. Hz. Ali'nin ilk Müslüman olup olmadığı ile ilgili tartışmalar için ayrıca bkz: M. Hanefi Palabıyık, "Mekke Döneminde Hz. Ali", *BELGÜ/1* (Mayıs 2015), s. 134-139.

¹⁵ Urve b. Zübeyr, Ebû Abdillâh el-Esedî el-Kureşî (94/713), *Kitâbü'l-Meğâzi*, thk., cem: Muhammed Mustafa A'zamî, (Riyad: Mektebü't-Terbiyyeti'l-Arabî, 1981), 129.

çıkarken iki sancaktan birini Hz. Ali taşımıştır. Uhud Gazvesi'nde (3/625) ise daima Hz. Peygamber'in yakınında bulunmuş¹⁶ ve kendisini siper etmiştir. Hendek Gazvesi (5/627) ve Hayber'in fethinde (7/628) göstermiş olduğu civanmertlik ve kahramanlıklar dillere destan olmuş ve yüzyıllardır edebi eserlere de konu olmuştur. Özellikle Hayber Seferi'ne çıkarken beyaz renkli sancağı taşıması, birçok teke tek mücadeleye girişmesi ve hepsinde düşmanını öldürmesi¹⁷ ve sonrasındaki kahramanlıkları sonucu Hayber'in fethedilmesi sonucunda Hz. Ali'ye "Hayber Kalesi'nin Fâtihî" denilmiştir.

Hz. Ali'nin çocukluğuna yaptığı göndermeler ve Hz. Peygamber ile yakınlığına ilişkin vurgular Nehcü'l-Belâğâ'da şu ifadelerde ortaya çıkmaktadır:

"Akrabalık, yakınlık ve özel konum yönünden Resûlullah'a (s) karşı durumumu biliyorsunuz. Daha çocukken beni kucağına aldı, bağrıma bastı, yorganıyla örttü, vücuduna dokundurdu ve güzel kokusunu bana koklattı. Yiyeceği çiğner, sonra ağızıma koyardı. Herhangi bir sözde yalan söylediğimi ya da bir işte saçmaladığımı görmedi. Sütten kesildiği zamandan beri Allah, meleklerinden en büyüğünü (Cebrail) ona yaklaştırdı. Gece-gündüz onu, asalet yoluna ve âlemin ahlakının güzelliklerine götürüyordu. Ben de deve yavrusunun annesinin izini takip ettiği gibi onu izliyordum. Her gün benim için ahlakından bir bayrak kaldırıyor ve ona uymamı emrediyordu. Her yıl Hira'ya gidiyordu. Onu sadece ben görüyordum; benden başka kimse onu görmüyordu. O zaman İslam'da Resûlullah (s), Hatice ve üçüncüleri olarak benden başkasını bir araya getiren bir ev yoktu. Vahyin nurunu görüyor, nübüvvet kokusunu kokluyordum. Ona (s) vahiy indiğinde Şeytan'ın çılgınlığını işittim. "Ey Allah'ın Resûlü! Bu çılgılık nedir?" diye sordum Resûlullah (s), "Bu Şeytan'dır. Allah'a ibadet edilmesinden dolayı ümidi kırıldı. İşittiğimi işitiyor, gördüğümü görüyorsun. Ancak peygamber değil, vezirsin. Sen hayır üzeresin" dedi.¹⁸

2. Hz. Peygamber'in Gönderildiği Ortam

Kitap önsözünde, Allah'a hamd ve senâdan sonra Hz. Peygamber'den "Rahmet peygamberi, imamların imamu, ümmetin kandili, keremin aslından ve köklü asaletin soyundan seçilen, köklü övgünün dikildiği yer ve verimli yüceliğin dalı olan Resûlüne..." şeklinde salât ve selamla bahsedilir.¹⁹ Er-Radi'ye göre, Hz. Ali'nin sözlerinde "Peygamberî sözden bir koku" vardır.²⁰ Burada geçen "Peygamberî sözden bir koku" ifadesi ile çocukluktan itibaren Hz. Peygamber'in yanında büyümüş olan Hz. Ali'nin, bütün davranışlarında, sözlerinde ve yaşantısında Hz. Peygamber'i örnek alması kastedilmiştir.

¹⁶ Vâkîdî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer (207/822), *Kitâbü'l-Meğâzî*, I-III, thk: Marsden Jones, (Beyrut: Müessesetü'l-A'lemî li'l-Matbûât, 1989), I/239-240.

¹⁷ Urve b. Zübeyr, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 197; Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, 2/654, 657.

¹⁸ *Nehcü'l-Belâğâ*, 223.

¹⁹ *Nehcü'l-Belâğâ*, 27.

²⁰ *Nehcü'l-Belâğâ*, 27.

Söz konusu eserde Hz. Ali, öncelikle genel olarak peygamberlik kavramı ve misyonu üzerinde durmaktadır. Ona göre, Allah elçilerini onlara tahsis ettiği vahiy ile göndermiştir. İnsanlara mazeret bırakmak suretiyle onların lehine kesin delil oluşmasını diye, peygamberleri mahlûkatına karşı kendi varlığının ve kudretinin delili olarak takdim etmiştir. Nehcü'l-Belâğa'da Hz. Ali, insanlara peygamberleri ve özellikle son peygamber Hz. Muhammed'i anlatmıştır. Peygamberlerin özellikleri, neden gönderildikleri, ne şekilde davrandıkları ve Allah'a bağlılıkları gibi hususlarda muhataplarını bilgilendirmiştir. Allah, insanları peygamberleri aracılığıyla ve doğruluk diliyle hak yoluna davet etmiştir. Bundan sonra sözlerine şöyle devam eder:

“Bilmiş olun ki Allah, mahlûkatın her halini açığa çıkardı. O, kullarının iyi korunan sırlarından ve kalplerinde gizlediklerinden habersiz değildir; ancak (peygamberler göndermesi), ‘Onların hangisinin daha güzel amele sahip olduğunu sınaması içindir.’²¹ Böylece sevap mükâfata; cezalandırma da suça denk olacaktır.”²²

Allah bütün peygamberlerini kuvvet sahibi, kararlı, kanaatkâr ve gözleri ve kulakları acı ile dolduran bir fakirlikle göndermiştir. Hz. Ali'ye göre, şayet peygamberlerde güç yetirilemeyen bir kuvvet, etrafında insanların boyunlarının uzandığı bir hükümlerlik olsaydı o zaman bu durum, insanların ibret almasında daha az, kibirlenmelerinde ise daha çok tesirli olacaktı. Allah peygamberlerine tâbi olunmasını, kitaplarının tasdik edilmesini, kendisine itaat edilmesini, emrine boyun eğilmesini, itaatine teslim olunmasını, işlerin sadece O'nun rızası için olmasını ve başka şeyden bir şüphe karıştırılmamasını istedi.²³

Nehcü'l-Belâğa'da, Hz. Peygamber'in gönderildiği ortam ve gönderiliş gayesi hakkında bazı ifadeler ve betimlemeler mevcuttur. Bu ifadelerle göre Hz. Peygamber, insanların o dönemde “dinin ipinin koptuğu”, kesin bilginin sütunlarının sarsıldığı, aslın karıştığı, işin dağıldığı, çıkışın daraldığı, kaynağın kör olduğu, çeşitli fitnelerin içinde olduğu bir dönemde gelmiştir. Burada, “Dinin ipinin kopması” ifadesiyle kastedilenin “Hep birlikte Allah'ın ipine sınımsız yapışın; bölünüp parçalanmayın”²⁴ ayetinde zikredilen manevi birliktelik olduğu görülmektedir. İpin kopmasından kastın ise, Müslümanlar arasındaki birlik ve beraberliğin yara aldığı, hatta birbirlerine düşerek fitne ortamlarına zemin hazırlandığı vurgulanmış olabilir. Bu yüzden, şüpheleri bertaraf etmek, apaçık deliller getirmek, ayetlerle sakındırmak ve azapla korkutmak için tanınmış dinle, kendisinden nakledilen hidayete ulaştıran işaretlerle, yazılı kitapla, ışıldayan nurla, parıldayan ışıkla ve açık olan emirle gönderilmiştir.²⁵ Yine Yüce Allah, Hz. Peygamber'i nurla göndermiş, onu seçmek suretiyle öne çıkarmış, sapkınlığı sağa sola kovuncaya kadar yırtıkları onunla yamamış,

²¹ Hûd, 11/7; Mülk, 67/2.

²² Nehcü'l-Belâğa, 151.

²³ Nehcü'l-Belâğa, 217.

²⁴ Âl-i İmrân, 3/103.

²⁵ Nehcü'l-Belâğa, 37.

hakla mücadele edene onunla saldırmış ve onunla zorluğa boyun eğdirmiştir.²⁶ Burada yer alan Hz. Ali'nin Peygamber algısının Allah Rasûlü tarafından da karşılık bulunduğunu söyleyebiliriz. Hz. Ali, Allah Rasûlü'nü nasıl ve hangi pencereden görüyorsa Hz. Peygamber de Hz. Ali'den bu yönünü ön plana çıkartarak bahsetmiştir.

Hz. Peygamber'in uyarıcı olarak gönderildiği zaman ve mekânın tasvirinin yapıldığı bu eserde, Arap toplumunun İslam öncesi kötü bir anlayış üzere oldukları, kötü bir yurttta yaşadıkları, kayaların ve zehirli yılanların arasında ikamet ettikleri, bulanık su içtikleri, kötü yemekler yedikleri ve birbirlerinin kanlarını akıtıp akrabalık ilişkilerini kestikleri anlatılmaktadır.²⁷ Yine Hz. Peygamber, peygamberlerin gönderilmediği ve dillerin birbirleriyle çekiştiği bir dönemde gönderilmiştir. Peygamberlerin hemen peşinden gönderilmesiyle vahiy tamam olup mühürlenmiştir.²⁸

Hz. Ali'ye göre, Hz. Peygamber'in gönderildiği ortam, insanların şaşkınlık içerisinde, dalâlette olmaları ve fitneden dolayı yollarını kaybettiği, arzularının peşinde sürüklendiği, kibrin kendilerini hataya sürüklediği ve tutarsız insanların olduğu bir zemindi. İnsanlık bu depresyon²⁹ ve cehalet kaynaklı belalardan şaşkınlık içindeydi. Böyle bir süreçte Allah O'nu peygamberlerin olmadığı fetret döneminde, amelde sürçmenin ve ümmetlerden cehaletin olduğu bir devirde göndermiştir.³⁰ Benzer şekilde Hz. Ali'ye göre Allah, Hz. Peygamber'i, "peygamberlerin ağacından, ışığın oyuğundan, yücelik perçeminden, Bathâ'nın,³¹ göbeğinden, karanlığın lambalarından ve hikmetin kaynaklarından" seçmiştir.³² Alevî-Bektâşîlerin "Hakk-Muhammed-Ali" nuru aşkına cemlerde çerağ uyandırma erkânı yürüttükleri görülmektedir. Cemlerde çerağ (kandil) uyandırmanın amacı, mü'minlerin gönlünde Allah, Muhammed ve Ali nûrunun, bâtin çerağının uyandırılması ve böylece gönüllerin Allah'ın vahdâniyet, sır ve hikmetlerini kavramaya, anlamaya ve hissetmeye hazırlanmasıdır.³³

Hz. Peygamber öncesi Arap toplumunun yerilerek anlatıldığı Nehcü'l-Belâğa'da Hz. Ali, kendi yaşadığı Peygamber sonrası dönemden de şikâyetçi bir tavırla söz etmektedir. Kendi yaşadığı

²⁶ *Nehcü'l-Belâğa*, 243.

²⁷ *Nehcü'l-Belâğa*, 53-54.

²⁸ *Nehcü'l-Belâğa*, 144.

²⁹ Burada depresyon kelimesinden kastedilenin Müslümanların ve insanlığın Hz. Peygamber sonrası yaşamış olduğu sosyal, dini ve siyasal değişim ve zorluklar olduğunu düşünmekteyiz.

³⁰ *Nehcü'l-Belâğa*, 106.

³¹ Çoğulu Bitâh olan Bathâ kelimesi, Mekke'de bir bölge adı olarak geçmektedir. Bitâh-ı Mekke şeklinde kullanılır ve bu bölgede oturan kişi ve guruplara Kureyşu'l-Bitâh denilir. Bkz. Yâkût el-Hamevî. *Mu'cemü'l-Büldân*. C. I-V. (Beyrut: Dâru Sâdır, 1397/1977): 1/444-445.

³² *Nehcü'l-Belâğa*, 117.

³³ Erişim adresi: <https://www.profdrosmanegri.com/alevi-bektasi-erkaninda-ceragin-anlami> (Erişim 16 Ekim 2021).

dönemi “inatçı bir çağ ve nankör bir zaman dilimi” olarak belirten Hz. Ali, bu zamanda iyilik yapanın kötülük yapmış sayıldığını, zalim olanın ise daha fazla serkeşlik yaptığından bahsetmektedir. Bütün bunların sonucunda ise, insanın bildiklerinden yararlanmadığı, bilmediklerini sormadığı ve büyük felaketten korkmadığı görülmektedir.³⁴

İslam öncesi Arap toplumunun içinde bulunduğu durumu açıklayan Hz. Ali, Hz. Peygamber'in aydınlatıcı bir nurla, açık delillerle, zahir yolla ve hidayete erdiren kitapla gönderildiğini belirtir. Hz. Peygamber'in ailesi, ailelerin en hayırlısı, ağacı en hayırlı ağaçtır. Dalları mutedil, meyveleri sarkmıştır.³⁵ Doğumu Mekke'de, hicreti Medine'yedir. Orada zikri yücelmiş ve sesi yükselmiştir. Allah onu yeterli bir delille, şifa veren bir öğütle ve düzelten bir davetle göndermiştir. Onunla bilinmeyen kanunları ortaya çıkarmış, bidatleri onunla kontrol altına almış ve ayrıntılı hükümleri açıklamıştır.³⁶

Hz. Peygamber'in Allah tarafından insanları putlara tapmaktan alıkoyması, Şeytan'a itaatten Allah'a itaate yönelmeleri için gönderildiğini belirten Hz. Ali, Kur'an-ı Kerim'in bu maksatla gönderildiğini vurgular.

3. Hz. Peygamber'e Yakınlık ve Halife Seçimi

Nehcü'l-Belâğa'da, Hz. Ali'nin zaman zaman Hz. Peygamber ile yakınlığına vurgu yaparak kendisini övdüğünü görmekteyiz. Arkadaşlarına yaptığı bir konuşmada “Ben, fitrat üzere doğdum; imanda ve hicrette öne geçtim” şeklindeki ifadesi bunu göstermektedir. Ayrıca, Hâricîler'e yaptığı bir konuşmada, Allah'a iman etmiş olmasından ve Hz. Peygamber ile birlikte katıldığı cihatlardan bahsederek kendisine yapılan “Kâfir” ithamının ne kadar mantık dışı olduğunu belirtmektedir.³⁷ Yine kendisi ile Hz. Peygamber'i karşılaştırarak “Allah'ım! Ben, ilk yönelen, işiten ve icabet edenim. Beni namazda sadece Resûlullah (s) geçmiştir”³⁸ demiştir. Hadis literatüründe Hz. Ali ile ilgili çok hadis zikredilir. Bunlardan birisi; “Mü'min Ali'yi sever, münafık Ali'ye buğz eder”³⁹ hadisidir.

Eserden hareketle Hz. Ali'nin Hz. Peygamber ile yakınlığını halife seçiminde de referans gösterdiğini görmekteyiz. Nitekim Hz. Osman'a biat edildiğinde yapmış olduğu bir konuşmada

³⁴ *Nehcü'l-Belâğa*, 32.

³⁵ İmin onlardan alınmasının kolaylığını ifade etmek üzere kinayedir. Bkz. *Nehcü'l-Belâğa*, 171, '262 no'lu dipnot'.

³⁶ *Nehcü'l-Belâğa*, 171.

³⁷ *Nehcü'l-Belâğa*, 71.

³⁸ *Nehcü'l-Belâğa*, 142.

³⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, nşr. Şuayb el-Arnaût v.dğr., I-LII, (Beyrut: er-Risâletü'l-âlemiyye, 1436/2015) 2/7.

“Biliyorsunuz ki, ben halifelik için başkalarından daha çok hak sahibiyim”⁴⁰ demiştir. Bir konuşmasında ise bu konuyu hikâye ederek şöyle anlatmaktadır:

“Dediler ki: Resûlullah’ın (s) vefatından sonra Sakîfe toplantısının haberleri Müminlerin Emirine (Hz. Ali kastediliyor) ulaşınca, ‘Ensar ne dedi?’ diye sordu. ‘Bizden bir emir, sizden bir emir olsun dediler’ cevabını alınca, ‘Onlara karşı Resûlullah’ın (s) onların iyilerine iyilik yapılmasını ve kötülerinin ise başışlanmasını vasiyet etmesiyle delil getirmediniz mi?’ diye sordu. ‘Bunda onların aleyhine nasıl bir delil var ki?’ dediler. Müminlerin Emiri, ‘Eğer emirlik onlarda olsaydı onlar hakkında vasiyette bulunulmazdı’ dedi. Sonra ‘Kureyş ne dedi?’ diye sordu. Onlar da ‘Kendilerinin Resûlullah’ın (s) ağacı olmalarıyla delil getirdiler’ dediler. Müminlerin Emiri ise ‘Ağacı delil getirdiler ama meyveyi ihmal ettiler’ dedi.”⁴¹

Halifelik konusunda, imamet (yöneticiliğin) Kureyş’in hakkı olduğunu düşünen ve savunan Hz. Ali bunu şöyle ifade eder: “İmamlar ‘Kureyş’ten olup’⁴² Hâşim’in obasına dikildiler, imamet onlardan başkasına uygun olmadığı gibi, başkasının yönetici olması da uygun olmaz.”⁴³

Bu konuşmadan anlaşıldığı üzere, Hz. Peygamber’in vefatı sonrası onun defin işleriyle ilgilenen ve halife seçim süreçlerinin dışında kalan Hz. Ali, daha sonra yaptığı değerlendirmede “Ağaç” metaforundan hareketle kendisinin daha öncelikli olduğuna vurgu yapmaktadır. Bu yakınlığın daha sonra Sıffin Savaşı’nda taraftarlarına yaptığı konuşmada tekrar edildiğini görmekteyiz. Arkadaşlarını Muâviye yanlılarına karşı savaşa cesaretlendirirken “Biliniz ki, Allah’ın gözetimi altındasınız ve Resûlullah’ın (s) amcasının oğluyla berabersiniz” şeklindeki uyarıları bunu göstermektedir.⁴⁴ “Ali yalan söylüyor” dedikleri için Iraklıları yerdiği bir konuşmasında ise “Kime yalan söylemişim? Allah’a mı? O’na ilk inanan kişiyim! Yoksa Peygamberine mi? Onu ilk tasdik edenim”⁴⁵ diyerek kendisinin ilk inanan kişi olduğunu belirtmektedir.

Hz. Ali’nin, sadece kendisiyle Hz. Peygamber’in yakınlığını ön plana çıkarmadığını görmekteyiz. Hz. Osman’ın Müslümanların bir kısmını rahatsız eden bazı uygulamalardan şikâyet etmeleri üzerine, konu Hz. Ali’ye taşınmış, aracı olarak da Hz. Ali, Hz. Osman’a bu eleştirileri iletmış ve ona şöyle hitap etmiştir:

“Bizim yaptığımız gibi sen de Resûlullah’la (s) arkadaşlık yaptın. Ebû Kuhâfe oğlu (Hz. Ebû Bekir’i kastediyor) ya da Hattâb’ın oğlu (Hz. Ömer) hak ile amel etmekte senden öncelikli değillerdi. Sen, akrabalık

⁴⁰ *Nehcü’l-Belâğa*, 79.

⁴¹ *Nehcü’l-Belâğa*, 75.

⁴² Bu konu ile ilgili bir değerlendirme için bkz. Mehmet Said Hatiboğlu, *Hilafetin Kureyşliliği; İslâm’da İlk Siyasî Kavmiyetçilik*, (Ankara: Kitâbiyât 2005).

⁴³ *Nehcü’l-Belâğa*, 151.

⁴⁴ *Nehcü’l-Belâğa*, 74.

⁴⁵ *Nehcü’l-Belâğa*, 77.

ilişkisi sebebiyle Resûlullah'a (s) onlardan daha yakınsın. Resûlullah'la, onların sahip olamadıkları sıhriyete nail oldun."⁴⁶

Konu imamet ve devlet başkanlığına geldiğinde Hz. Ali'nin Hz. Peygamber ile akrabalığına çokça vurgu yaptığını göz önüne aldığımızda, Hz. Osman ile Hz. Peygamber'in akrabalığının bu konuda gündeme getirilmemesi oldukça düşündürücüdür.

4. Hz. Peygamber Hakkındaki Görüşleri ve Onun Örnekliliği Konusu

Hz. Ali, genel olarak bir peygamber tasviri ortaya koymaktadır. Ona göre peygamberler, Allah'ın en iyi yere bıraktığı, hayırlı yere yerleştirdiği, temiz bir soydan gelen kimselerdir.⁴⁷ Hz. Peygamber'in soyu, soyların en hayırlısı, ailesi de ailelerin en hayırlısıdır. Çünkü Hz. Ali'ye göre o, kutsal bir yerde dünyaya gelmiş, asaletle büyümüştür. O, sakınanın önderi, hidayete erenin basiretidir. Aydınlığı parlayan bir kandil, nuru yükselen bir alev, ışıltısı parıldayan bir çakmaktır. Sîreti istikamet, sünneti olgunluk, sözü hak ile batılın arasını ayırıcı, hükmü ise adalettir.⁴⁸

Hz. Ali, öncelikli olarak Hz. Peygamber'in Allah'ın emrini yerine getiren bir kulu ve elçisi olduğunu vurgulamaktadır.⁴⁹ En yüce salâtın ve en büyük bereketin Hz. Peygamber üzerine olmasını dileyen Hz. Ali, misyon ve tebliği açısından Hz. Peygamber'in son peygamber olduğunu belirterek, vazife ve sorumluluklarını yerine getirdiğini söyler. Ona göre Hz. Peygamber, kapanmışları açan, hakkı hakla ilan eden, batılların galeyanını defeden ve dalâletlerin hamlelerini bertaraf edendir. Aynı zamanda onun gözünde Hz. Peygamber, yüklendiği görevi hakkıyla yerine getiren, Allah'ın rızasını gözeterek bu konuda geri adım atmayan, kararlı ve zayıflık göstermeksizin vahyi anlayarak, ahdini koruyarak ve Allah'ın emri gereğince hareket ederek sorumluluğunu yerine getiren bir kimsedir.⁵⁰ Hz. Peygamber'in ateş isteyeninin meşalesini tutuşturan, gece yolunu kaybedenin yolunu aydınlatan bir kişiliğe sahip olduğunu dile getiren Hz. Ali, kalplerin fitnelere daldıktan sonra onunla hidayete erdiğini vurgular. Çünkü Hz. Ali'ye göre Hz. Peygamber, kendisine güvenilen "Emîn" bir kimse, gizlenmiş ilminin hazinedarı, kıyamet gününde şahit, Allah'ın hak ile insanlara gönderdiği bir elçidir.⁵¹

Hz. Peygamber'in ikamet ettiği yerin en hayırlı ikamet; kökünün esenliğin yayıldığı yerdeki en şerefli kök olduğunu vurgulayan Hz. Ali, iyilerin kalplerinin Hz. Peygamber'e yöneltilmiş olduğunu söyler. Yine Allah, Hz. Peygamber ile kinleri gömmüş, düşmanlıkları söndürmüş,

⁴⁶ *Nehcü'l-Belâğa*, 174.

⁴⁷ *Nehcü'l-Belâğa*, 105.

⁴⁸ *Nehcü'l-Belâğa*, 106.

⁴⁹ *Nehcü'l-Belâğa*, 82.

⁵⁰ *Nehcü'l-Belâğa*, 77.

⁵¹ *Nehcü'l-Belâğa*, 78.

birbirine uzak olanları kardeş eylemiş, yakın olanları ayırmış, zilleti aziz, izzeti ise zelil kılmıştır. Ayrıca Hz. Peygamber'in konuşması açıklama, susması ise bir lisan ve bir ifade şeklidir.⁵² Burada dikkatimizi çeken bir husus; Hz. Ali, Hz. Peygamber'i hangi hususiyetleri ile ön plana çıkartıyorsa ya o konuda Hz. Peygamber'in bir iltifatına mazhar olmuştur ya da benzer sözleri kendisi de söylemiştir.

Nehcü'l-Belâğâ'da Hz. Peygamber, aynı zamanda bir tabibe benzetilerek, insanların kendisiyle tedavi imkânı bulduğu bir kimse olarak değerlendirilir. Bu durum şöyle anlatılır: “O, tıbbıyla dolaşan, merhemlerini sağlam yapan ve dağlama aletini ateşte kızdıran bir tabiptir. Tedavisini kendisine ihtiyaç duyan kör kalplere, sağır kulaklara ve konuşamayan dillere uygular. İlacıyla gaflet yerlerini ve şaşkınlık yurtlarını takip eder.”⁵³

Hz. Ali, Müslümanların sadece Hz. Peygamber'in söylediklerine itibar etmeleri gerektiğini; çünkü insanların öldükten sonra unutulacağını; fakat onun sözlerinin ebedi kalacağını söylemektedir. Bunu şu şekilde ifade eder: “Bizden ölen ölü; fakat o ölü değildir. Bizden çürüyen çürür, fakat o çürümüş değildir.”⁵⁴ Bu sözle, Hz. Peygamber'in “Benim (neslim) Ehl-i Beyt'im kıyamete kadar devam eder” hadisine vurgu yapılmaktadır. Aslında Hz. Ali “Bizden ölen ölü; fakat o ölü değildir. Bizden çürüyen çürür, fakat o çürümüş değildir” hadisine atıf yaparak dolaylı yoldan Fâtıma-Ali evlatlarının da nesillerinin devam edeceğini vurgulamıştır. Gerçekten tarihe baktığımızda sayısız insanların bu dünyada yaşayıp göç ettiklerini biliyoruz. Onların sözleri de kendileri gibi yok olmuştur; ancak Hz. Peygamber'in sözleri/mesajları geçmişte olduğu gibi bugün de, gelecekte de geçerliliğini ve güncelliğini koruyacaktır.⁵⁵

Nehcü'l-Belâğâ'da yer alan konulardan birisi de Hz. Peygamber'in örnekliğidir. İnsanların Resûlullah'dan (s) alacağı örneklik hususu şöyle açıklanmaktadır: “Dünyanın bölgelerinin ondan alınmış olması, kenarlarının başkalarının altına verilmiş olması, dünyanın sütünü emmekten kesilmesi ve süslerinden soyutlanması senin için dünyayı, onun ayıbını, utanç verici şeylerinin ve ayıplarının fazlalığını yermek için delildir.” Bu bağlamda, sadece Hz. Peygamber değil aynı zamanda Hz. Musa, Hz. Davud ve Meryem oğlu İsa da kendilerinden örnekler alınacak peygamberler olarak zikredilir.⁵⁶

Başka bir bölümde ise Hz. Peygamber'den şöyle bahsedilir: “En güzel ve en temiz olan Peygamber'ine (s) uy; onda uyan için örnek, teselli arayan için teselli vardır. Kulların Allah katında en sevgilisi peygamberiyle teselli bulan ve onun izini adım adım takip edendir. O, dünyayı dişlerinin kenarıyla kemirdi; ona gözünün ucuyla bile bakmadı; böğrü dünya ehlinin en zayıfı, karnı dünyadan en boş olanıydı.

⁵² Nehcü'l-Belâğâ, 107.

⁵³ Nehcü'l-Belâğâ, 117.

⁵⁴ Nehcü'l-Belâğâ, 91.

⁵⁵ Ali Aksu, “Nehcü'l Belâğâ'da Hz. Ali'nin Bazı Tavsiye Ve Uyarıları”, C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 12/2, (2008), 44.

⁵⁶ Nehcü'l-Belâğâ, 168-169.

Dünya ona arz edilmiş; ancak onu kabul etmeyi reddetmişti. Münezzeh olan Allah'ın bir şeye buğz ettiğini öğrendiğinde o da ona buğz etmiş; bir şeyi hakir gördüğünü öğrendiğinde o da onu hakir görmüştü; O'nun bir şeyi küçük gördüğünü öğrendiğinde onu kendisi de küçümsemişti. Eğer biz de Allah'ın ve Resûlü'nün küçük gördüğünü büyük görmekten başka bir şey olmasa bile, bunlar Allah'la ayrılığa düşmek ve Allah'ın emrine muhalefet için yeterlidir.”⁵⁷

Yukarıda açıklanan konulara ek olarak Hz. Peygamber'in kişilik özelliklerinin ve ahlaki meziyetlerinin anlatıldığı Nehcü'l-Belâğa'da, onun yemeği yerde yemesi, kölenin oturduğu gibi oturması, ayakkabısını eliyle tamir etmesi, elbisesini kendisinin yamaması anlatılır. Hz. Peygamber, evinin kapısında tasvirleri olan örtü gördüğünde, eşlerinden birisine seslenerek; “Ey falanca! Bunu benden uzaklaştır!” derdi. Hz. Peygamber, kalbiyle dünyadan yüz çeviren, onun anılmasını nefsinde öldüren, dünyanın geçici bir durak olduğu bilincindeydi.”⁵⁸

Hz. Peygamber'in yaşantısına da değinilen Nehcü'l-Belâğa'da, onun dünyayı kötüleyip küçümsemesi, hor ve hakir görmesi üzerinde durulur. Hz. Peygamber, Allah'ın dünyayı kendisinden -isteğiyle- aldığını ve başkasına küçümseyerek bolca verdiğini biliyordu. Bu yüzden kalbiyle dünyadan uzaklaştı, onu hatırlamayı ise kendi içinde öldürdü. Bunun bir sonucu olarak, Hz. Peygamber gösterişli kıyafetler almamak ya da bir makam temenni etmemek için dünyanın süslerinin gözünün önünden kaybolmasını istemiş, müjdeleyici olarak Cennete çağırılmış ve sakındırıcı olarak da Cehennemle korkutmuştur.⁵⁹

Bu anlatımlardan sonra Hz. Ali, tavsiye olarak Hz. Peygamber'e uyulmasını, onun izinin takip edilmesini isteyerek, Allah'ın onu kıyamet için alamet, Cenneti müjdeleyen ve ceza konusunda uyaran olarak gönderdiğini söyler. Dolayısıyla ona uyulmalı, onun izinden gidilmeli ve onunla insanları nimetlendirmesinden dolayı şükredilmelidir.

Nehcü'l-Belâğa'da, Hz. Peygamber'den rivayet edilen hadislerin sahihliği, güvenilirliği ve bidat olup olmadığına dair değerlendirmeler bulunmaktadır. Bu konuda şöyle demiştir: “İnsanların elinde hak ve batıl, doğru ve yalan, nâsîh ve mensûh, âm ve hâs, muhkem ve müteşâbih,⁶⁰ korunan ve kuruntu olan vardır. Resûlullah (s) hakkında kendi döneminde yalan söylendi. Bunun üzerine konuşma

⁵⁷ Nehcü'l-Belâğa, 169.

⁵⁸ Nehcü'l-Belâğa, 170.

⁵⁹ Nehcü'l-Belâğa, 121.

⁶⁰ Burada zikredilen “nâsîh ve mensûh, âm ve hâs, muhkem ve müteşâbih” gibi kavramların Hz. Ali döneminden sonra ortaya çıkan terminoloji olması nedeniyle Nehcü'l-Belâğa'nın Hz. Ali'ye ait olamayacağını iddiasında bulunan kişiler olmuştur.

yapmak üzere ayağa kalkarak, “Kim bana bilerek yalan isnat ederse Cehennemdeki yerine hazırlansın”⁶¹ buyurdu.”⁶²

Hiz. Ali, Hiz. Peygamber’den hadis rivayet eden kimselerin hepsinin iyi niyetli olamayacağını hatta münafık bir kimsenin de hadis rivayet edebileceğini belirtmektedir. Bu kimselerin Resûlullah’ın (s) vefatı sonrası yöneticilik gibi önemli konumlara geldikleri ve dünyaya daldıkları vurgulanır. Bazen de Hiz. Peygamber’den duyulan hadisin tam olarak ezberlenmeden hata üzere nakledildiği görülmektedir. Yine Hiz. Peygamber’den bir söz işitilmiş fakat daha sonra bu sözün hükmü kaldırılmış (mensûh), fakat râvi olan kimsenin bu durumdan haberi olmamıştır. Son grupta ise hadis rivayet eden kimseler, bütün bu hususlara özen göstererek Hiz. Peygamber’den naklederler ki, asıl doğru olan kısım da budur. Yine Hiz. Ali’ye göre bütün sahabe, Hiz. Peygamber’e soru soran kimseler değildir. Fakat kendisinin aklına takılan bütün hususları sorduğunu ve bunları ezberlediğini belirtir.⁶³

Hiz. Ali’nin, Nehcü’l-Belâğâ’da Hiz. Peygamber’e zaman zaman dua ettiği görülmektedir. Bu dualardan bazıları şunlardır: “Allah’ım! Gölgende ona geniş yer aç; fazlından kat kat hayır mükâfat ver! Allah’ım! Onun binasını bina yapanların binalarından yüksek yap; katında makamını yücelt; onun nurunu tamamla; onu elçi olarak göndermene karşılık şehadeti kabul edilen, sözü razı olunan, doğru konuşma ve ayırıcı yargı sahibi olarak mükâfatlandır! Allah’ım! Bizi ve onu, rahat bir hayatta ve sürekli nimet içinde, şehvetlerin isteklerine, lezzetlerin arzularına, huzurun bolluğuna, güvenin sonuna ve şeref hediyelerine nail olarak bir araya getir!”⁶⁴

Yine Hiz. Ali, ateş isteyenin ateşini tutuşturan, yolunu kaybedene işaret ateşi yakan olarak tavsif ettiği Hiz. Peygamber’i, kıyamet gününde şahit ve hak ile gelen rahmet elçisi diye adlandırarak şöyle dua eder: “Allah’ım! Ona adaletinden bir pay ayır! Onu fazlından kat kat hayırla mükâfatlandır! Allah’ım! Onun binasını bina yapanların binalarından daha yüksek kıl! Katında onun konak yerini şereflendir; makamını yücelt! Ona derece, yücelik ve fazilet ver! Bizi, utanmayan, pişmanlık duymayan, doğru yoldan sapmayan, ahdi bozmayan, sapıtmayan, saptırmayan ve ayartılmamış insanlar olarak onun topluluğu içinde dirilt!”⁶⁵

⁶¹ Söz konusu hadisin, diğer hadislerden öncelikli olarak bilinmesinde, lâfzî mütevâtir kabul edilmesi ve hadis rivayeti açısından en çok zikredilen örnek konumunda olması yatmaktadır. Hadis metni için bkz. (Buhârî, “İlim” 38, “Enbiyâ” 50, “Edeb” 109; Müslim, “Zühhd” 72).

⁶² *Nehcü’l-Belâğâ*, 170.

⁶³ *Nehcü’l-Belâğâ*, 241.

⁶⁴ *Nehcü’l-Belâğâ*, 78.

⁶⁵ *Nehcü’l-Belâğâ*, 115-116.

5. Hz. Peygamber'in Ailesi ve Ehl-i Beyt'e Bakış

Eserde, Hz. Peygamber'in ailesi; sırrının yeri, işinin sığınağı, ilminin heybesi, hikmetlerin kaynağı, kitapların mağaraları ve dininin dağları⁶⁶ olarak tasvir edilir. Zira Hz. Peygamber, onlarla belini doğrultmuş ve korkusunu gidermiştir. Bu yüzden hiç kimse Hz. Muhammed'in ailesi ile mukayese edilemez. Onlar, dinin temeli, kesin bilginin direğidirler. Aşırıya giden, onların gölgesine sığınır, geride kalan, onlar sayesinde yetiştirilir. Velayet hakkının özellikleri onlarıdır, vasiyet ve miras onlardadır.⁶⁷ Hz. Peygamber'in ailesini ilmin yaşamı ve cehaletin ölümüne benzeten Hz. Ali, onların yumuşak huyluluklarının ilimden kaynaklandığını, susmalarının ise hikmetten olduğunu vurgular. Onlar ne hakka muhalefet ederler, ne de hak hususunda ihtilafa düşerler. Çünkü Hz. Ali'ye göre onlar, İslam'ın direkleri ve sığınma yerleridir.⁶⁸

Ehl-i Beyt hakkında, Kur'ân'ın seçkin ayetlerinin olduğunu söyleyen Hz. Ali, onların Rahmân'ın hazineleri olduğunu, konuştukları zaman doğruyu söylediklerini, sustuklarında ise kimsenin onlardan önce söze başlayamayacağını belirtir.⁶⁹ *Nehcü'l-Belâğa'da*, Hz. Ali tarafından zikredilen ayet-i kerimeler şunlardır: 1. "Allah'ın Kitabına göre, yakın akrabalar birbirlerine daha uygundur."⁷⁰ 2. "İnsanların İbrahim'e en yakın olanı, ona uyanlar, şu Peygamber (Muhammed) ve (ona) iman edenlerdir. Allah mü'minlerin dostudur."⁷¹

Muâviye'ye gönderdiği bir mektupta, Ehl-i Beytin faziletlerinden bahseden Hz. Ali, savaşın kızıyıp insanların (korkudan) çekindiği bir anda Resûlullah'ın (s) Ehl-i Beytini öne sürdüğünü, ashabını da kılıçlardan ve mızraklardan onlarla koruduğu belirtir. Bu duruma örnek olarak, Bedir'de şehit olan Kureyş kabilesinden Ubeyde b. Hâris'i ve Uhud'da şehit olan Hz. Peygamber'in amcası Hz. Hamza'yı, Mu'te savaşında şehit olan ve yine Hz. Peygamber'in amcasının oğlu sahâbî Ca'fer b. Ebû Tâlib'i göstermektedir. Burada Hz. Peygamber'e yakınlık ve savaşlardaki yararlılık konusunda kendisini de isim belirtmeden ima eden Hz. Ali, kendisiyle "ayağının yarıştıramayacağı bir kişiyle" (Muâviye'yi kastediyor) kıyaslanmasını ise hayretle karşılamaktadır.⁷² Burada ismi zikredilen Ubeyde b. Hâris, Hz. Peygamber'den on yaş büyük 561 yılında doğmuş ve Dârülerkam'daki faaliyetlerine başlamadan önce Hz. Ebû Bekir vasıtasıyla İslâm'ı kabul etmiştir. Onun dokuzuncu Müslüman olduğu zikredilir. Bedir Gazvesi'nde Utbe b.

⁶⁶ *Nehcü'l-Belâğa*, 37.

⁶⁷ *Nehcü'l-Belâğa*, 37-38.

⁶⁸ *Nehcü'l-Belâğa*, 263.

⁶⁹ *Nehcü'l-Belâğa*, 284-285.

⁷⁰ el-Enfâl, 8/75.

⁷¹ Âl-i İmrân, 3/68.

⁷² *Nehcü'l-Belâğa*, 269-270.

Rebâ'a'nın karşısına çıkan Ubeyde, Utbe ile yenişemeyip birbirlerini yaralamışlar ve altmış üç yaşındayken aldığı kılıç darbesi yarasıyla iki gün sonra vefat etmiştir.⁷³

Hız. Ali, ensar ve muhacirlerden şehit olanlar hakkında farklı değerlendirmeler yapmıştır. Mesela, "Bizim şehidimiz" diye nitelediği Hız. Hamza'yı kastederek "şehitlerin efendisi" ifadesini kullanmış, "Cennette uçan, iki kanatlı" diye nitelenen kardeşi Ca'fer b. Ebî Tâlib'i ise övmüştür. Devamında Hız. Peygamber'in soy bakımından kendilerinden, fakat onu yalanlayanların karşı taraftan olduğunu; yine "Allah'ın aslanı" dediği Hız. Hamza'yı anarak kendilerinden, "hilflerin aslanı" diye kastettiği Utbe b. Rabî'a'nın ise karşı taraftan olduğunu belirtmektedir. Oğulları Hız. Hasan ve Hız. Hüseyin'i kastederek "Cennet ehlinin gençlerinin efendileri bizden", Mervân b. Hakem'i ve çocuklarını kastederek "Cehennem çocukları ise sizdendir" demiştir. Kişileri karşılaştırmaya ve değerlendirmeye devam eden Hız. Ali, bu defa da konuyu kadınlara getirmiş, eşi Hız. Fâtıma'yı "Âlemlerin kadınlarının hayırlısı bizden" diye nitelerken; Tebbet Sûresi'ndeki ayete telmihte bulunarak, aynı zamanda Ümeyyeoğullarından olan Ebû Leheb'in hanımı Ümm-ü Cemîl'i ise "Odun taşıyan sizden" diye vasıflandırmıştır.⁷⁴

Bir taraftan Ehl-i Beyti öven Hız. Ali, diğer taraftan da İslam'a girişinin sahih olup olmadığına, dine girişlerinde korku ve dünyevî menfaati gözettiklerine gönderme yaparak Muâviye ve taraftarlarını yermektedir. Muâviye'ye gönderdiği bir cevabî mektupta bu durumu açıkça şöyle ifade eder: "Biz Abdümenâf oğullarıyız, sözüne gelince, biz de öyleyiz. Fakat Ümeyye, Hâşim gibi değildir. Harb, Abdulmuttalib gibi; Ebû Süfyan, Ebû Tâlib gibi; muhacir olan talik (esaretten salınmış) gibi; nesebi sahih olan sonradan gelip yapışan gibi; gerçeği gösteren, geveze gibi; inanan da ifsat eden gibi değildir (Nehcü'l-Belâğâ, 2019: 275)."

Hız. Ali, Muâviye'nin babası Ebû Süfyan'ın durumunu "istemeyerek Müslüman olan" bir kimse konumunda tutarken, kendisinin ve taraftarlarının doğru yolda olduklarını; Muâviye ve taraftarlarının ise saptırıldıklarını haber vermektedir. Muâviye'nin kendisini Talha ve Zübeyr'i öldürmekle, Âişe'yi kovmakla ve Kûfe ve Basra'ya konmakla suçladığını belirten Hız. Ali, bunun Muâviye ve taraftarlarını ilgilendirmeyeceğini söylemektedir.⁷⁵ Hız. Peygamber, Mekke'nin fethinden sonra Mekke halkına hitaben: "Ey Mekke ahalisi! Bugün size ne yapacağım konusunda ne dersiniz ve benden ne beklersiniz? diye sordu. Onlar da hep bir ağızdan: "Hayır" bekleriz; çünkü sen, kerim bir kardeşin oğlusun." dediler. Bunun üzerine Hız. Peygamber (s) onlara: "İzhebû fe-entümü't-Tuleka" (Haydi gidiniz! Bugün siz serbestsiniz (hürsünüz)!" buyurdu, onları azat etti ve onlara esir muamelesi yapmadı, işte bu nedenle o günkü Mekkeliler "Tuleka" diye isimlendirildi.⁷⁶

⁷³ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 3/48-49; Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, I/256.

⁷⁴ *Nehcü'l-Belâğâ*, 284.

⁷⁵ *Nehcü'l-Belâğâ*, 335.

⁷⁶ Bkz. İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, IV/54-55; Taberî, *Târihü't-Taberî*, 2/161; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih* (I-XII) Beyrut, 1982, II/ 252.

Hz. Ali burada “Sonradan Müslüman olanlar” diye Ümeyyeoğullarından özellikle Muâviye'nin babası Ebû Süfyan'a gönderme yapmaktadır.

6. Hâricîler'e Karşı Tutumu

Aşırı görüşleri ve faaliyetleriyle tanınan dinî, siyasî ve sosyolojik bir oluşum olan Hâricîler'e karşı Hz. Peygamber'in görüş ve uygulamalarını örnek gösteren Hz. Ali, onların içinde bulunduğu durumu da gözler önüne sermektedir. Tahkim konusunda “Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz onu Allah'a ve Resûl'e götürün (Nisâ, 4/59)” ayetini okuyan Hz. Ali, buradaki Resûl'e götürmekten maksadın, onun sünnetine uymak olduğunu belirterek, eğer Resûlullah'ın (s) sünnetiyle hükmedilirse kendisinin Hâricîler'den daha evla olduğunu söylemektedir.⁷⁷

Hz. Peygamber hiçbir zaman savaşı gerekçesiz olarak başlatan taraf olmamış, hatta karşı tarafın sebep olduğu savaşların başlangıcında dahi barış için mücadele vermiştir. “Ey insanlar! Düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyin. Allah'tan afiyet dileyin. Onlarla karşılaştığınızda ise sabredin. Biliniz ki cennet kılıçların gölgesi altındadır ”⁷⁸ mealindeki hadis, Hz. Peygamber'in bu konudaki tavrını belirlemektedir.⁷⁹

Hz. Ali, Hâricîler'e karşı yapmış olduğu bir konuşmada Hz. Peygamber dönemindeki bazı uygulamaları örnek göstererek, toptancı yaklaşımın yanlış olduğunu, bütün bir ümmeti günahkâr olarak nitelemenin doğru olmayacağını ve Müslümanların günah işlese dahi İslam toplumundan dışlanamayacağını belirttiği şu konuşması önemlidir:

“Hata yapıp saptığımı sandığınız için bana karşı çıkıyorsanız, benim sapmam yüzünden neden Muhammed'in (s) bütün ümmetinin sapkın olduğunu kabul ediyor, hatamdan sorumlu tutuyor, günahlarım yüzünden onları tekfir ediyorsunuz? Kılıçlarınız omuzlarınızın üzerindedir; onları iyileşme ve hastalık yerlerine koyuyorsunuz. Günah işleyeni günah işlemeyenle karıştırıyorsunuz. Biliyorsunuz ki, Resûlullah (s) evli olup zina eden recmetti; sonra onun cenaze namazını kıldı; ardından ailesini ona vâris kabul etti. Katili kısasen öldürdü ve mirasını ailesine verdi. Hırsızlık yapanın elini kesti ve evli olmayıp zina edene sopa cezası uyguladı; sonra onlara feyden⁸⁰ pay verdi; bu fiili işleyenler Müslüman kadınları nikâhladı. Resûlullah (s),

⁷⁷ Nehcü'l-Belâğa, 136-137.

⁷⁸ Müslim, Ebû'l-Huseyn b. el-Haccac b. Muslim el-Kuşeyri (261/875), *Sahîhu Müslim*, (İstanbul: Çağrı Yay. 1992). “Cihad”, 6; Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as Sicistanî, *Sünenü Ebî Davud*, (İstanbul, 1992), “Cihad”, 89; Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, nşr. Şuayb el-Arnaût v.dğr., I-LII, (Beirut: er-Risâletü'l-âlemiyye, 1436/2015), 2/323

⁷⁹ Veysel Nargül. “İslam Savaş Hukukunun Temel İlkeleri Ekseninde Nehcü'l-Belâğâ”, *Milel ve Nihal*. 8 (3), (20119), 128.

⁸⁰ Fey, İslâm devletinin gayri müslim tebaadan aldığı cizye, haraç ve ticaret malları vergilerinin ortak adıdır. Mustafa Fayda, “Fey”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (İstanbul: TDV Yayınları 1995), 12/511.

onları işledikleri suçlardan dolayı cezalandırdı; Allah'ın onlar hakkındaki hükmünü uyguladı; ancak İslâm'dan olan paylarını engellemedi ve isimlerini İslam ehlinin arasından çıkarmadı.”⁸¹

7. Hz. Peygamber Sonrası Hayatı Tasviri ve Fitneler Karşısındaki Tutumu

Hz. Ali, Hz. Peygamber'in vefatı sonrası İslam toplumunun eskiye dönüş yaptığını, ayrılıklara düştüğünü ve dünya hayatının geçici ve aldatıcı nimetleri karşısında kendinden geçip dinden uzaklaştıklarını anlatır. Bu düşüncesini yine betimleme şeklinde şöyle ifade eder:

“Allah, Resûlünü (s) yanına alınca, bir topluluk topukları üzerine geriye döndü; görüş ayrılıkları onları mahvetti; dostlara güvendiler; akraba olmayanla ilişki kurdular ve sevmekle emroldukları sebebi terk ettiler. Binayı inşa edildiği temelinden kaldırıp olması gereken yerden başka yere bina ettiler. Onlar, her türlü günahın madenleri ve her girişenin kapılarıdır. Şaşkınlık içinde, bir o yana bir bu yana hareket ettiler. Firavun'un tabilerinin yolundan giderek sarhoşluk içinde kendilerinden geçtiler. Kimisi dünyada ebedî kalacakmış gibi kendini dünyaya vermiş; kimisi de dinden uzaklaşıp ayrılmış...”⁸² Buradaki “topuklar üzerine geriye dönmek” ifadesiyle, “Muhammed yalnızca bir elçidir. Ondan önce de elçiler gelip geçti. Şimdi o ölür veya öldürülürse gerisin geri dönecek misiniz? Kim geri dönerse bilsin ki Allah'a asla bir zarar vermiş olmayacaktır. Allah şükredenleri ödüllendirecektir”⁸³ ayetindeki ilgili kısımlar hatırlatılmaktadır.

Hz. Ali'nin sadık taraftarı olan meşhur Arap cengâveri Mâlik el-Eşter en-Nehâ'yi (ö. 37/657 [?]) Mısır'a vali olarak atadığında, Müslümanların durumunu özetleyen bir mektup göndermiştir. Hz. Ali mektubunda, Hz. Peygamber'in vefatı sonrası Müslümanların yönetim hususunda birbirleriyle çeliştiklerini söyleyerek, Arapların bu işi (yönetim işi) Ehl-i Bey'ten koparacağını ve kendisinden uzaklaştıracağını düşünemediğini yazmıştır. Hemen bir kişiye biat etmek için üşüşmelerinin kendisini korkuttuğunu ileri süren Hz. Ali, insanların İslam'dan döndüklerini ve Muhammed'in (s) dinini yok etmeye davet ettiklerini görünceye kadar kendini (biat etmekten) tuttuğunu ifade etmiştir.⁸⁴

Hz. Peygamber sonrası hayatın ve Müslüman toplumun içinde bulunduğu iç açıcı olmayan durumu, Allah'ın malının elden ele geçen bir mal, Allah'ın kullarının her birinin birer köle, salih insanların ise kendileriyle savaşılan kimseler, fâsıkların ise taraftar haline getirildiği bir dönem olarak adlandırmaktadır. İnsanların ancak maddi çıkar karşılığı Müslüman olduğunu, çevrenin harap olduğunu, şehirlerin ele geçirildiğini ve memleketlerin istila edildiğini belirtmektedir.⁸⁵

⁸¹ *Nehcü'l-Belâğâ*, 138.

⁸² *Nehcü'l-Belâğâ*, 157.

⁸³ Âl-i İmrân, 3/144.

⁸⁴ *Nehcü'l-Belâğâ*, 332.

⁸⁵ *Nehcü'l-Belâğâ*, 333.

Hilafeti döneminde (h.35-40/m.656-661), Hz. Osman'ın katillerinin bulunamaması ve cezalandırılmaması, Cemel ve Siffin hadiseleri gibi iç karışıklıkların yanı sıra Tahkim olayı ve Hâricîler'in ortaya çıkması, Hz. Ali'yi fitnelerle mücadele etmesi zorunluluğuyla baş başa bırakmıştır. Hz. Ali'nin gerek kendi dönemi gerekse daha önceki dönemlerdeki fitnelere ve Müslüman toplumun içinde bulunduğu durumdan rahatsız olduğunu söyleyebiliriz. Bununla ilgili Nehcü'l-Belâğa'da bir adamın ayağa kalkarak Hz. Ali'ye "Ey Müminlerin Emiri! Bize fitneden ve fitneyi Hz. Peygamber'e (s) sorup sormadığından haber ver!" demesi üzerine onun şöyle dediği anlatılır:

"Münezzeh olan Allah, "İnsanlar, imtihandan geçirilmeden, sadece 'İman ettik' demeleriyle bırakılacaklarını mı sandılar"⁸⁶ sözünü indirince anladım ki, Resûlullah (s) aramızda iken imtihan edilmeyeceğiz. "Ey Allah'ın Resûlü! Yüce Allah'ın sana haber verdiği bu imtihan nedir?" diye sordum. Bana "Ey Ali! Ümmetim benden sonra imtihan edilecek" dedi. Ona, "Ey Allah'ın Resûlü! Uhud savaşında Müslümanlardan şehit olanlar şehit olduğunda, şehadet benden uzaklaştırılınca ve bu bana ağır gelince, "Gözün aydın! Şehadet arkadadır" demedin mi?" diye sordum. Bana, "Bu, böyle olacak! O durumda nasıl sabredeceksin?" dedi. Ona, "Ey Allah'ın Resûlü! Bu, sabrın değil, müjde ve şükürün zamanıdır" dedim. "Ey Ali! Topluluk mallarıyla sınanacaklar; dinleriyle Rablerine minnet edecekler, O'nun rahmetini umacaklar; O'nun gücünden emin olacaklar. O'nun haram kıldığını, yalancı şüphelerle ve gaflete düşürücü, arzularıyla helal kılacaklar. Hamrı nebizle,⁸⁷ haksız kazancı hediyeyle, faizi alışverişle helal kılacaklar" dedi. "Ey Allah'ın Resûlü! Bu durumda onları hangi konumda değerlendireceğim? İrtidat konumunda mı yoksa fitne konumunda mı?" diye sordum. "Fitne konumunda" dedi."⁸⁸

8. Hz. Peygamber'in Vefatı

Hz. Peygamber'in vefatı, sahabe açısından son derece üzüntülü ve ilk başta kabullenilmesi oldukça zor olmuştur. Bu olay, başta Hz. Ali gibi akrabalık ilişkisi olan yakınlarını değil bütün Müslümanları üzmüştür. Hatta Hz. Ömer'in bu durumu kabullenmekte zorlandığını görmekteyiz. Amcası Abbas ve oğulları Fazl ve Kusem ile birlikte cenazenin yıkanması ve benzeri hizmetlerle bizzat ilgilenen Hz. Ali, çok sevdiği Hz. Peygamber'in vefatını şöyle anlatmaktadır:

"Ruhu alındığında Resûlullah'ın (s) başı göğsümün üzerindeydi. Kanı avucuma aktı,⁸⁹ yüzüme sürdüm. Onu (s) yıkamayı üstlendim; Melekler de yardımcılarımı. Evde ve avluda bağrışmalar oldu. Meleklerin bir

⁸⁶ el-Ankebût, 29/2.

⁸⁷ Hamr kelimesi, daha çok üzümden yapılan şarap için kullanılırken; Nebiz kelimesi, kuru üzüm, kuru hurma, arpa ve darı gibi maddelerden elde edilen bir içki türünü ifade eder.

⁸⁸ Nehcü'l-Belâğa, 165.

⁸⁹ Rivayete göre Hz. Peygamber hastalandığında biraz kan kusmuştur. Bu kanı da Hz. Ali alıp yüzüne sürmüştür. Bkz. Demircan, Nehcü'l-Belâğa, 231 (360 no'lu dipnot).

grubu iniyor; bir grubu yükseliyordu. Gizli sesleri kulaklarımdan ayrılmadı. Onu mezarına defnedinceye kadar ona salât getiriyorlardı. Hayattayken ve ölüyken, kim ona benden daha layıktır?”⁹⁰

Eşi Fâtıma'nın (r.ah) vefatı sonrası, onu defnettiği sırada çok üzülen Hz. Ali, Müslümanların içinde bulunduğu acı durumdan da şikâyetle bulunmaktadır. Hz. Ali, kendisini teselli ettikten sonra, Hz. Fâtıma'nın, babası Hz. Peygamber ile buluştuğunda ümmetin zulme yardımcı olduğunu haber vereceğini söyler.⁹¹ Hz. Peygamber'i bizzat kendi elleri ile yıkayıp kefenleyen Hz. Ali duygulanarak şu konuşmayı yapar:

“Annem babam sana feda olsun! Başkasının ölümüyle kesilmeyen nübüvvet, göklerin bilgileri ve haberleri senin ölümünle kesildi. Senin dışındakiler için teselli edici oluncaya kadar ehl-i beytini özelleştirdin; insanlar sende eşit oluncaya kadar tebliğini genelleştirdin. Sabrı emredip üzülmeyi yasaklamasaydın senin için göz pınarlarımızı kuruturduk. Hastalığın tedavisi tehir edilir, hüzn ise bize müttefik olurdu. Bunlar, senin için az bile olurdu. Ancak ölüm reddedilemiyor ve kovulamıyor. Annem babam sana feda olsun! Bizi rabbinin yanında an ve bizi unutma....”⁹²

Ölümünden önce insanlara yaptığı konuşmada vasiyetini açıklayan Hz. Ali, vasiyetinde “Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamayı ve Muhammed'in (s) sünnetini kaybetmemeyi”⁹³ sıkı sıkıya tembihlemiştir. İbn Mülcem'in kendisini kılıcıyla yaraladıktan sonra ölümünden önce vasiyet tarzında yine aynı hususları yani “Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamayı, Muhammed'in (s) sünnetine uymayı” tekrar etmiştir.

Hz. Ali, şehit edildiği günün seherinde, otururken uykunun bastırıldığını ve Resûlullah'ın (s) kendisine görüldüğünü ve ona “Ey Allah'ın Resûlü, ümmetinden karşılaştığım bu eğrilik nedir?” diye sitem ettiğini söyler. Bunun üzerine, Hz. Peygamber'in kendisine “Onlara beddua et!” dediğini ve böylece kendisinin de “Allah, onların yerine bana onlardan daha hayırlısını versin; benim yerime de onlara benden daha kötüsünü versin!” diye dua ettiğini anlatır.⁹⁴

Düşmanla karşılaştığında, o günkü toplumun kin ve nefretinden şikâyet eden Hz. Ali, yokluğunda Hz. Peygamber'e olan özlemini, “Allah'ım! Peygamberimizin bulunmayışını, düşmanlarımızın çokluğunu ve arzularımızın dağılmasını sana şikâyet ediyoruz” cümleleriyle ifade ederken, Müslümanlar arasındaki fiili durumun adaletle son bulması için de “Rabbimiz! Bizimle kavmimiz arasında adaletle hükmet! Sen hükmedenlerin en hayırlısını”⁹⁵ ayetini okumaktadır.⁹⁶

⁹⁰ Nehcü'l-Belâğâ, 231.

⁹¹ Nehcü'l-Belâğâ, 236.

⁹² Nehcü'l-Belâğâ, 261.

⁹³ Nehcü'l-Belâğâ, 155.

⁹⁴ Nehcü'l-Belâğâ, 76-77.

⁹⁵ el-A'râf, 7/89.

Sonuç

Hız. Ali neslinden gelen eş-Şerif er-Radî tarafından ele alınan Nehcü'l-Belâğa, Hız. Ali'nin dini, siyasi ve toplumsal konularda birçok söz ve tavsiyesinin bulunduğu iddia edilen edebi bir eserdir. Bu eserde, özellikle Hız. Ali'nin Hız. Peygamber'in örnekliliği ve benliğindeki peygamber tasavvurunun önemli olduğu bir gerçektir. Zira Hız. Ali, Hız. Peygamber'in İslam'ı tebliğinden itibaren çocuk yaşta (9 veya 10 yaşında) Müslüman olmuştur. O, on üç yıllık Mekke dönemini Hız. Peygamber'le birlikte her türlü zorluğa katlanarak geçirmiştir. Hicret ve sonrasında Medine'de de neredeyse Hız. Peygamber'in bütün faaliyetlerine katılmış, gazvelerde ve seriyelerde büyük kahramanlıklar göstermiştir.

Hız. Ali, ilim ve samimiyet, şefkat, cesaret ve kahramanlık konusunda önemli bir kişilik örneği olarak karşımızda durmaktadır. Bu güzel özelliklerin ve vasıfların kaynağının bizzat Hız. Peygamber olduğu bilinen bir gerçektir. Bu yönüyle, gerek Sünnî, gerekse Şii kaynaklarda büyük bir yaklaşım birliği söz konusudur. Eserin içeriğinin Hız. Ali'ye aitliği konusu ve bu konudaki tartışmalardan bağımsız olarak Nehcü'l-Belâğa'da Hız. Peygamber'in örnekliliği konusu işlenmiş, mektup ve tavsiyelerde Hız. Peygamber'e çokça gönderme yapılmıştır. Hız. Ali, kendisi ve Ehl-i Beyt'inin Hız. Peygamber'e yakınlığını çokça dile getirmiştir. Peygamberlik öncesi dönemi anlatan Hız. Ali, vahyin gönderildiği ortamı tasvir ederek, vahiy öncesi ve sonrasını kıyaslamış ve insanlığını Hız. Peygamber'e ihtiyacından bahsetmiştir. Bu durum, Hız. Peygamber'in vefatının Hız. Ali üzerinde bıraktığı üzüntüde de kendini belli etmektedir.

Halife seçim süreçleri, başta Muâviye ve Haricîler olmak üzere muhalifleri ile yaptığı mektuplaşmalarda içinde bulunduğu zamanı şikayet eden ve Hız. Peygamber'in olduğu atmosfere özlem duyan Hız. Ali, fitnelerden ve kargaşalardan da memnuniyetsizliğini ifade etmiştir. Eserin genel muhtevasına bakıldığında, Hız. Peygamber'e ve zamanına büyük bir özlem duyulduğu görülmektedir. Sonuç itibarıyla, Nehcü'l-Belâğa gerek içeriği ve muhtevası, gerekse edebi özelliğiyle kıymetli bir eserdir.

Kaynakça

Ahmed b. Hanbel. *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, nşr. Şuayb el-Arnaût v. dğr., I-LII. Beyrut: er-Risâletü'l-âlemiyye, 1436/2015.

Aksu, Ali. "Nehcü'l Belâğa'da Hız. Ali'nin Bazı Tavsiye Ve Uyarıları". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/2-(2008), 35-54.

⁹⁶ *Nehcü'l-Belâğa*, 273-274.

Ali b. Ebî Tâlib. *Nehcü'l-Belağa*. İstanbul: Karbon Kitaplar, 2016.

Belâzürî, Ebü'l-Abbas Ahmed b. Yahyâ (279/892). *Ensâbü'l-Eşraf*. thk. Süheyl Zekkar-Riyâd Ziriklî. Beyrut: y.y., 1417/1996.

Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (256/870). *Sahîhü'l-Buhârî*. I-VIII. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.

Durmuş, İsmail. "Nehcü'l-Belağa". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/538-540. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Ebû Dâvûd. Süleyman b. Eş'as Sicistanî. *Sünenü Ebî Dâvûd*. İstanbul: y.y., 1992.

el-Fâkihî. Ebû Abdullâh Muhammed b. İshâk el-Mekkî (ö.272/886), *Ahbâru Mekke fi Kadîmi'd-Dehri ve Hadîsihi* (nşr. Abdulmelik Abdullâh Dehîş). I-VI. Beyrut: Dâru Hâdar, 1414.

Erdemir, Avni-Yerkazan, Hasan. "Hadis Tarihinde ve Edebiyatımızda Hz. Ali'nin Vecizeleri". *Mehmed Âsım Efendi ve Sünûhât-ı Haydariyye'si*. ed. Halil İbrahim Haksever. Ankara: Sonçağ Yayınları, 2019.

Eğri, Osman. "Kültürümüzde Ehl-i Beyt Sevgisi". *Ehl-i Beyt Sevgisi*. der. Ömer Menekşe. 37-46. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006.

Eğri, Osman. Erişim adresi <https://www.profdrosmenegri.com/alevi-bektasi-erkaninda-ceragin-anlami> (Erişim 16 Ekim 2021).

Fayda, Mustafa. "Fey". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 12/511-513. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

Hamidullah, Muhammed. *İslâm Peygamberi (Hayatı ve Faaliyeti)*. I-II. çev. Salih Tuğ. İstanbul: İrfan Yay., 1990.

Hatiboğlu, Mehmet Said. *Hilafetin Kureyşliliği; İslâm'da İlk Siyasî Kavmiyetçilik*. Ankara: Kitâbiyât, 2005.

Hazret-i Ali Nehcü'l-Belağa: *Hazret-i Ali'nin Hutbeleri, Vasiyetleri, Emirleri, Mektupları, Hikmet ve Vecizeleri*. Hazırlayan: Abdülbaki Gölpınarlı. İstanbul: Derin Yayınları, 2012.

Hiz. Ali Nehcü'l-Belağa, (Hz. Ali'nin Konuşmaları, Mektupları ve Hikmetli Sözleri), Derleyen: Şerîf er-Radî. Çeviren: Adnan Demircan. İstanbul: Beyan Yayınları, 2019.

İbn Ebi'l-Hadîd (ö. 656/1258). *Şerhu Nehcü'l-Belağa*, Ta'lik: Hüseyin el A'lemî, Beyrut: Müessesetü'l-A'lemî li'l-Matbûât, 1415/1995.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik b. Eyyub el-Himyerî (218/833). *es-Sîretü'n-Nebeviyye*. Beyrut: y.y., 1391/1971.

İbn İshâk, Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk (ö. 151/768). *es-Sîretü'n-Nebeviyye*. I-II. thk. Ahmet Ferid el-Mezîdî. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye 1424/2004.

İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed (230/844). *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*. thk. Ali Muhammed Ömer. Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1421/2001.

İbnü'l-Esîr, İzzuddin Ebü'l-Hasan Ali b. Ebi'l-Kerem Muhammed. *el-Kâmil fi't-Târîh* (I-XII) Beyrut: y.y., 1982.

Müslim, Ebü'l-Huseyn b. el-Haccac b. Muslim el-Kuşeyri (261/875). *Sahîhu Müslim*. İstanbul: Çağrı Yay., 1992.

Nargül, Veysel. "İslam Savaş Hukukunun Temel İlkeleri Ekseninde Nehcü'l-Belâğa". *Milel ve Nihal* 8 (3), (2011), 115-150.

Nehcü'l-Belâğa. Hazırlayan: eş-Şerif er-Radî. thk. ve şerh: Muhammed Abduh. Beyrut: Müessesetü'l-Maârif, 1410/1990.

Nehcü'l Belâğa. Hz. Ali'nin Hutbeleri, Mektupları, Emirnameleri ve Kısa Sözleri. çev. Beşir Işık, M. Vesim Taylan, Faruk Bozgöz. Ankara: Birleşik Kitabevi, 1990.

Okiç, M. Tayyip. "Hazreti Ali el-Murtaza". *Ehl-i Beyt Sevgisi*. der. Ömer Menekşe. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006.

Palabıyık, M. Hanefi. "Mekke Döneminde Hz. Ali". *BELGÜ/1* (Mayıs 2015).

Şerîf er-Radî (Derleyen). *Nehcü'l Belâğa: Hz. Ali'nin Konuşmaları, Mektupları ve Hikmetli Sözler*. çev. Adnan Demircan. İstanbul: Beyan Yayınları, 2019.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir (310/922). *Târîhü't-Taberî, Târîhü'l-Umem ve'l Mülûk*, Beyrut: Darü'l Kütübi'l İlmiyye, 1987.

Yâkût el-Hamevî (ö. 626/1229). *Mu'cemü'l-Büldân*. I-V. Beyrut: Dâru Sâdır, 1397/1977.

Zehebî, Şemsuddin Muhammed b. Ahmed b. Osman (748/1348). *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*. thk. Beşar Avvad Ma'ruf. Beyrut, 1996.

The Imagine of Muhammad in Nahj al-Balagha

Dr. İsmail METİN

Extended Summary

Hazrat Ali is one of the most important figures in the history of Islam. Hazrat Ali, with his close kinship with the Prophet, being one of the first Muslims, his self-sacrifice and heroism. He was seen in the representative position of the Prophet. That's why St. Ali's life, personality, heroism, speeches and advice gained importance. The emphasis of the Prophet in the work called "Nahj al-Balagha" which is attributed to Hazrat Ali in terms of content and content, is a very remarkable subject in this sense. Nahj al-Balagha, addressed by ash-Sharif al-Radi, who came from the generation of Hazrat Ali is a literary work that allegedly contains many sayings and advice of Hazrat Ali on religious, political and social issues. It is a fact that the example of the Prophet and the conception of the Prophet are important in this work, especially in the case of Hazrat Ali. Because Hazrat Ali became a Muslim at a young age (9 or 10 years old) since the Prophet's message of Islam. He spent the thirteen-year Meccan period with the Prophet, enduring all kinds of hardships. He participated in almost all the activities of the Prophet in the Migration and later in Medina, and showed great heroism in battles and military campaigns.

Nahj al-Balagha is a source claimed to consist of the sermon, speech, testament, letter, order and concise words of Hazrat Ali. There are two different views on the fact that the speeches, inscriptions and views in Nahj al-Balagha belong to Hazrat Ali (d. 40/661). According to the first of these views, the content of the text cannot belong to Hazrat Ali. Subjects such as the presence of some negative expressions towards some Companions in the book, the inclusion of literary arts such as word ornamentation in some texts and rhymes raise doubts about the belonging of the work to Hazrat Ali. In addition, there are debates about the belonging of the work to Al-Sharif al-Radi. There is another view that claims that the work belongs entirely to Hazrat Ali. Based on the content of the book and some expressions, it is difficult to argue that the texts were recorded as they were formed from the words of Hazrat Ali himself. On the other hand, the idea that the book was completely fabricated or that it was created independently of the views and thoughts of Hazrat Ali cannot be a correct approach. Considering that the work was written in the 9th or 10th centuries, it should be taken into account that it would be very difficult to preserve it as it came out of Hazrat Ali's own mouth. The main thing, rather than these discussions, is that the work has a value in our literary and cultural life and that it can achieve social impact.

Although Nahj al-Balagha is attributed to Hazrat Ali, we think that this is not true because it was written centuries after Hazrat Ali's death and it was different in terms of content, style and content. Besides, it should be taken into account that Nahj al-Balagha is not a hadith, history or fiqh book. As for the authenticity of the texts and narrations in this work, we have to take into account that they were formed by the direction of the Shiite sentiment and some of them were narrations based on subjective interpretations. In fact, we wanted to focus on the perception of the Prophet Muhammad in this work, rather than the issue of the work's belonging to Hazrat Ali.

Hazrat Ali stands before us as an important example of personality in terms of knowledge and sincerity, compassion, courage and heroism. It is a known fact that the source of these beautiful features and qualities is the Prophet himself. In this respect, there is a great unity of approach in both Sunni and Shiite sources. Regardless of the subject of the content of the work belonging to Hazrat Ali and the discussions on this subject, the subject of the Prophet's exemplary was discussed in Nahj al-Balagha and many references were made to the Prophet in letters and recommendations. Hazrat Ali frequently expressed the closeness of himself and his Ahl al-Bayt to the Prophet. Hazrat Ali describing the period before the prophethood, described the environment in which the revelation was sent, compared the pre-revelation and post-revelation and talked about the need of humanity for the Prophet. This situation is also evident in the sadness that the Prophet's death left on Hazrat Ali.

In the work in question, Hazrat Ali primarily focuses on the concept of prophethood and its mission. According to him, Allah sent his messengers with the revelation he had allocated to them. In Nahj al-Balagha, Hazrat Ali told people about the prophets and especially about the last prophet, Prophet Muhammad. He informed his interlocutors about the characteristics of the prophets, why they were sent, how they behaved and their devotion to Allah. Allah has invited people to the path of truth through his prophets and with the language of righteousness. Hazrat Ali generally presents a depiction of a prophet. The lineage of the Prophet is the best of the lineages, family is the best of families.

Hazrat Ali primarily emphasizes that the Prophet is a servant and messenger who fulfills Allah's orders. Wishing the greatest blessings to be upon the Prophet Muhammad, Hazrat Ali states that the Prophet is the last prophet in terms of his mission and notification, and says that he fulfilled his duties and responsibilities. According to him, the Prophet is a person who fulfills his duties duly, does not take a step back in pursuit of Allah's consent, understands the revelation without showing weakness, protects his covenant, and fulfills his responsibility by acting in accordance with Allah's command.

In Nahj al-Balagha, Hazrat Ali complains about his time in the election processes of the caliph in his correspondence with his opponents, especially with Mu'awiya and Kharijites. At the same

time, Hazrat Ali, who longed for the atmosphere of the Prophet, expressed his dissatisfaction with the strife and turmoil. Considering the general content of the work, it is seen that there is a great longing for the Prophet and his time. As a result, Nahj al-Balagha is a valuable work in terms of both its content and its literary feature.

Keywords: Islam, The Prophet Muhammad, Hazrat Ali, Al-Sharif al-Radi, Nahj al-Balagha, Vision.